

Dr hab. Mariola Jaworska, prof. UWM
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Humanistyczny
Instytut Językoznawstwa
Katedra Lingwistyki Stosowanej
ul. K. Obiży 1
10-725 Olsztyn

Olsztyn, 12 sierpnia 2024 r.

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Ewy Papierz-Łapsy
„Emocje a tożsamość glottodydaktyków w fazie stabilizacji zawodowej”
napisanej pod kierunkiem dr hab. Joanny Rokity-Jaśkow, prof. UKEN**

Przedstawiona do oceny dysertacja mgr Ewy Papierz-Łapsy porusza aktualną i istotną dla badań glottodydaktycznych oraz praktyki nauczania języków obcych problematykę, jaką jest rola czynników afektywnych w kształtowaniu się tożsamości zawodowej nauczycieli języków obcych. Osoby te funkcjonują w dynamicznie zmieniającym się środowisku pracy, a liczne przemiany, takie jak reformy systemowe, zmiany dotyczące kształcenia językowego oraz statusu nauczycieli, mają znaczący wpływ na ich emocje związane z wykonywanym zawodem. Jak podkreśla Autorka we Wstępie (s. 7), konceptualizując swój przedmiot badań, istotne jest poszukiwanie odpowiedzi na pytania dotyczące doświadczeń emocjonalnych nauczycieli w interakcjach szkolnych oraz ich wpływu na rozwój tożsamości zawodowej. To z kolei prowadzi do rozważań nad sposobami radzenia sobie z emocjami w trudnych sytuacjach, zwłaszcza w kontekście wypalenia zawodowego. Istnieje duża potrzeba badań w tym obszarze, a prezentowana praca wypełnia istotną lukę w literaturze przedmiotu. Wybór tematu dysertacji oceniam zatem jako wyjątkowo trafny i interesujący z punktu widzenia badań glottodydaktycznych.

Obejmująca 351 stron praca została opracowana w sposób przejrzysty i logiczny, z zachowaniem zwartej struktury. Podzielona jest na sześć zrównoważonych objętościowo rozdziałów poprzedzonych wstępem, w którym Doktorantka uzasadnia wybór tematu, omawia strukturę pracy oraz zawartość poszczególnych części. Całość zamyka bibliografia obejmująca 283 pozycje, którą oceniam jako wystarczająco obszerną i reprezentatywną dla omawianego zagadnienia. Zawiera ona prace w języku polskim oraz anglo- i niemieckojęzyczne, w tym zarówno starsze, klasyczne opracowania, jak i aktualne publikacje

z ostatnich lat, częściowo dostępne w postaci elektronicznej. Na końcu rozprawy znajdują się spisy rysunków i tabel, a także załącznik zawierający narzędzia badawcze oraz inne materiały przybliżające zarówno sposób prowadzenia badań, jak i uzyskane wyniki. Do pracy dołączono również streszczenia w językach polskim i angielskim.

Założony cel badawczy Doktorantka zrealizowała poprzez rozważania analityczno-teoretyczne oraz badania własne. Podstawy teoretyczne dotyczące przeglądu stanu badań na temat tożsamości nauczycieli języków obcych w fazie stabilizacji zawodowej oraz emocji zostały przedstawione w trzech pierwszych rozdziałach monografii. Poprzez tę część Autorka zapewnia sobie intelektualne ramy, w których definiuje swój projekt badawczy i dokonuje interpretacji uzyskanych danych, co jest bardzo istotne dla spójności tego rodzaju monografii. W części empirycznej rozprawy, którą stanowią rozdziały 4., 5. i 6., Autorka zaprezentowała badania własne, w których zdecydowała się na zastosowanie metod ilościowych i jakościowych, uznając, że połączenie tych dwóch podejść badawczych pozwoli na uniknięcie ograniczeń, z jakimi się trzeba liczyć przyjmując tylko jeden paradygmat. Trzeba przyznać, że takie zaprojektowanie procedur badawczych to rozwiązanie optymalne z punktu widzenia założonych celów, które umożliwia wyczerpującą i wielopłaszczyznową analizę zagadnienia. W tej części pracy szczególne uznanie budzi wzorcowe wyprowadzenie podstaw zastosowanej metodologii oraz precyzyjne zdefiniowanie planu badawczego, w tym narzędzi pozyskiwania danych i oceny ich przydatności. Doktorantka sięga po różnorodne źródła, starannie dobierając je pod kątem ich adekwatności względem dwoistego celu badania. W efekcie czytelnik zostaje w pełni przekonany o spójności i zasadności zamysłu badawczego w kontekście obranych celów.

W rozdziale 1. rozprawy (s. 13–44) poświęconym problematyce tożsamości Autorka dokonała kluczowych ustaleń terminologicznych, definiując takie kategorie jak tożsamość, tożsamość indywidualna, grupowa, zbiorowa i społeczna. Najpierw zarysowała pojęcie tożsamości w ujęciach socjologicznym i psychologicznym, a następnie przeanalizowała je z perspektywy glottodydaktycznej, uwzględniając również najnowsze wyniki badań pedeutologicznych. Zaprezentowany w dalszej części rozdziału przegląd badań biograficznych dotyczących tożsamości nauczyciela oraz omówione modele tożsamości zawodowej nauczyciela języka obcego stanowią solidną ramę teoretyczną dla badań własnych przedstawionych w części empirycznej.

W rozdziale 2. (s. 45–74) Doktorantka zajęła się specyfiką pracy nauczyciela języka obcego w fazie stabilizacji zawodowej. Rozpoczęła od analizy pojęcia stabilizacji zawodowej nauczycieli języków obcych, opierając się głównie na koncepcjach D. E. Supera i E. Eriksona

(2.1.). Następnie omówiła specyfikę pracy nauczyciela oraz złożoność jego roli społecznej i funkcji zawodowych (2.2.). Szczególną uwagę zwróciła na grupę „glottodydaktyków”, charakteryzując komunikacyjny charakter ich pracy oraz złożoność zadań, z jakimi się mierzą (2.3.). W tej części przedstawiła także wybrane modele kształcenia nauczycieli języków obcych, ze szczególnym naciskiem na model tożsamości zawodowej nauczyciela języka obcego autorstwa Werbińskiej (2016) oraz model kompetencji zawodowej opracowany przez Szymankiewicz (2017). W ostatnim podrozdziale rozdziału 2. Autorka poruszyła niezwykle ważny temat obciążeń emocjonalnych w zawodzie nauczyciela i ich konsekwencji, omawiając zagadnienia związane ze stresem w pracy oraz syndromem wypalenia zawodowego. Ważnym wątkiem tej części, ze względu na charakter dysertacji i specyfikę prowadzonych badań, stało się ukazanie złożoności pracy nauczyciela oraz obciążeń emocjonalnych z nią związanych, a także podkreślenie istotnej roli strategii radzenia sobie ze stresem.

W rozdziale 3. (s. 75–100) Autorka podjęła problematykę emocji, rozpoczynając od analizy terminologicznej dotyczącej emocji i uczuć. Omówiła różne ujęcia tych pojęć z perspektywy filozoficznej, socjologicznej i psychologicznej, a następnie scharakteryzowała funkcje oraz cechy emocji (3.2.) i ich rodzaje (3.3.), ze szczególnym uwzględnieniem emocji podstawowych, stanowiących fundament relacji międzyludzkich. Ze względu na wielość możliwych perspektyw i zakresów, konceptualizacja tego zagadnienia oraz wyodrębnienie jego specyfiki były zadaniami wymagającymi. Autorka jednak konsekwentnie przyjęła perspektywę glottodydaktyczną, nadając swojej rozprawie klarowne osadzenie epistemologiczne, a jednocześnie uwzględniając inne ujęcia i aspekty jako tło rozważań. Kluczowym wątkiem tego rozdziału było wyodrębnienie i przedstawienie poszczególnych rodzajów emocji podstawowych oraz podkreślenie ich roli w relacjach międzyludzkich, zwłaszcza w pracy nauczyciela języka obcego. W podrozdziałach podsumowujących (3.4. i 3.5.) Doktorantka podjęła również problematykę regulacji emocji. Omawiając indywidualne uwarunkowania procesu uczenia się języków obcych (s. 122–125), przedstawiła cenną analizę roli emocji w kształtowaniu środowiska edukacyjnego. Szczególną uwagę zwróciła na wpływ emocji na pełnienie roli społecznej przez nauczyciela, jego zaangażowanie, rozwój zawodowy oraz utrzymanie pasji, co bezpośrednio przekłada się na rozwój uczniów, ich aktywność i postępy.

W rozdziale 4. (s. 101–128) Doktorantka przedstawiła koncepcję i realizację badania jakościowego opartego na metodzie biograficznej. Omówiła założenia metodologiczne projektu badawczego, określiła jego cele oraz scharakteryzowała zastosowaną technikę, czyli wywiad częściowo ustrukturyzowany. Metoda biograficzna, wybrana jako podstawowa, wraz

z techniką wywiadu częściowo ustrukturyzowanego, okazała się optymalnym rozwiązaniem dla osiągnięcia celu badawczego, jakim było ujawnienie i interpretacja zjawisk oraz interakcji zachodzących w szkołach z perspektywy nauczycieli języków obcych będących w fazie stabilizacji zawodowej. Doktorantka szczegółowo opisała proces realizacji badania biograficznego, wykazując się wnikliwością w analizie uzyskanych wyników. Szczególnie interesujący jest opis zdarzeń krytycznych, towarzyszących im emocji oraz strategii radzenia sobie ze stresem w kontekście interakcji szkolnych.

W rozdziale 5. dysertacji przedstawiono ilościowe badanie przekrojowe, obejmujące zarówno etap pilotażowy, jak i badania właściwe, wykorzystujące metodę sondażu diagnostycznego (ankietowanie). Badanie to koncentruje się na wpływie emocji na radzenie sobie ze stresem i wypaleniem zawodowym oraz na ich zależności od zmiennych demograficznych. Także i ta empiryczna część pracy zasługuje na uznanie za zwięzłą i klarowną strukturę. Przyjęty sposób prezentacji badania sprawia, że czytelnik nie czuje się przytłoczony szczegółami. Po przejrzystym opisie kontekstu badawczego szczególną uwagę przyciągają dokładne analizy statystyczne oraz staranność w zapewnieniu rzetelności badań. Szczegółowy opis badań ilościowych, analiza wyników oraz wnikliwe podsumowania są trafne i dobrze umotywowane.

W rozdziale 6. (s. 279–312) Autorka zamieściła syntetyczne wnioski wypływające z przeprowadzonych badań, odnosząc się zarówno do wyników analizy jakościowej, jak i ilościowej. Wskazała na wielopłaszczyznowość zawodu nauczyciela oraz związane z nim obciążenia, sformułowała także implikacje glottodydaktyczne. Wnioski oraz postulaty przedstawione przez mgr Ewę Papierz-Łapsę są dojrzałe i trafne, a zaprezentowane sugestie organizacyjno-dydaktyczne odpowiednie i użyteczne. Na ich jakość zapewne wpłynęło doświadczenie Autorki jako nauczycielki języka obcego z bogatą praktyką zawodową w zakresie kształcenia nauczycieli, zdobyte m.in. podczas pracy w kolegium nauczycielskim. Jej żywe zainteresowanie omawianą problematyką, praktyczne doświadczenia oraz kontakty z czynnymi nauczycielami wzbogacają materiał badawczy i z pewnością miały istotny wpływ na konceptualizację przedmiotu badań oraz sposób prowadzenia analizy.

Przedstawiona monografia stanowi całościowe, zniuansowane i dobrze udokumentowane opracowanie problematyki nakreślonej w tytule. Jest przejrzyste zredagowana i starannie opracowana, zarówno w części teoretycznej, jak i empirycznej. To bogate studium, istotne nie tylko dla glottodydaktyków, ale także dla pedagogów i psychologów, dotyczące dotąd niezbadanej w szerszym zakresie problematyki emocji nauczycieli języków obcych. Doktorantka podjęła ważny temat, ujęła go w sposób

uzasadniony i przeprowadziła badania, które mają dużą wartość społeczną. Nie do przecenienia są także walory praktyczne recenzowanej pracy. Dzięki klarownemu sposobowi prezentacji rozprawa będzie przystępna także dla osób mniej zaznajomionych ze złożonością problematyki. Rekomenduję jej wydanie, ponieważ można oczekiwać, że wywrze realny wpływ na świadomość środowisk zainteresowanych tym zagadnieniem, zwłaszcza nauczycieli i decydentów oświatowych.

Wyrażając akceptację zarówno dla planu badawczego, jak i sposobu jego prezentacji, chciałabym w duchu konstruktywnej dyskusji z Autorką poruszyć kilka kwestii, które mogłyby być przedstawione w sposób bardziej wyrazisty lub konsekwentny. Chciałabym także zwrócić uwagę na pewne elementy, które moim zdaniem stanowią drobne niedociągnięcia pracy:

- Pod dyskusję poddaję użycie terminu „glottodydaktyk” jako synonimu dla „nauczyciela języka obcego”, zwłaszcza że pojęcie to pojawia się już w tytule pracy. Zakładając, że glottodydaktyka to nauka zajmująca się szeroko rozumianym badaniem procesu uczenia się i nauczania języków obcych, co sama Autorka stwierdza na stronie 102., nauczyciel języka obcego–glottodydaktyk to refleksyjny praktyk i badacz prowadzący badania w działaniu, doksztalający się w zakresie wykraczającym poza dydaktykę. Mam wątpliwości, czy wszyscy nauczyciele języków obcych w próbie badawczej reprezentują taki profil. W dysertacji brakuje szczegółowego wyjaśnienia tego pojęcia, w tym odniesienia do literatury wyjaśniającej istotę badań glottodydaktycznych. Autorka nie precyzuje, kim jest tytułowy „glottodydaktyk”, także w podrozdziale 1.4.2. zatytułowanym „Tożsamość glottodydaktyka – przegląd badań”. Uważam, że wyjaśnienie tego terminu jest zasadne, aby uniknąć ewentualnych nieporozumień i zapewnić czytelnikowi pełne zrozumienie kontekstu, w jakim jest używany;
- W części pracy dotyczącej emocji (rozdział 3.) warto rozważyć choćby krótkie zasygnalizowanie ujęć odnoszących się do paradygmatu afektywno-kognitywnego. Doświadczenia afektywne przeplatają się wszakże z poznaniem, a między aspektami psycholingwistycznymi, socjolingwistycznymi i sytuacyjnymi zachodzi dynamiczna interakcja. Choć uzasadnione jest oczywiście postawienie emocji w centrum rozważań w dysertacji im poświęconej, należałoby również nakreślić szerszy kontekst tych analiz, wskazując na teoretyczne ujęcia integrujące emocje i poznanie,

umożliwiające holistyczne podejście do procesu uczenia się i nauczania języka obcego;

- Uważam, że ukazanie wielości i złożoności roli społecznej oraz funkcji zawodowych nauczyciela, omawianych w podrozdziale 2.2., byłoby pełniejsze, gdyby zawierało choćby szczątkowe odniesienie do przepisów prawa oświatowego, które te role i funkcje wyznaczają. Oprócz przepisów zawartych w *Ustawie z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe* (Dz. U. 2017, poz. 59) oraz *Ustawie Karta Nauczyciela z dnia 26 stycznia 1982 r.* (Dz. U. 1982 Nr 3, poz. 19), na które Autorka dysertacji słusznie wskazuje, warto także uwzględnić inne akty prawne, które określają legislacyjne i organizacyjne ramy kształcenia, doskonalenia i ewaluacji rozwoju zawodowego nauczycieli języków obcych. Uwzględnienie tych przepisów mogłoby uwypuklić obciążenia związane z wykonywaniem zawodu nauczyciela. Należy wymienić takie dokumenty jak: *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego (...)*. Dz.U. z 2017 r. poz. 356, *Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 13 czerwca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach*. Dz.U. z 2024 r. poz. 933, *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek*. Dz.U. z 2019 r., poz. 1611, *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego*. Dz.U. z 2017 r. poz. 1658, *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym*. Dz.U. z 2017 r., poz. 1578, *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji*. Dz.U. z 2017 r., poz. 1646., *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach*. Dz.U. z 2017 r., poz. 1591, *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 maja 2018 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki*. Dz.U. z 2018 r., poz. 1055 i inne;

- W badaniu ankietowym (s. 223) wiele pytań badawczych zaczyna się od „Czy”, co sugeruje odpowiedzi o charakterze jednoznacznie rozstrzygającym „tak” lub „nie”. Może to wskazywać, że badacz jest bardziej zainteresowany potwierdzeniem lub zaprzeczeniem hipotezy niż głęboką analizą problemu – a z taką sytuacją w prezentowanej rozprawie nie mamy do czynienia. Złożone zagadnienia przedstawione w analizowanej pracy wymagają pytań otwartych i bardziej zniuansowanych, które wskazują na konieczność wieloaspektowej analizy oraz umożliwiają różnorodne interpretacje;
- Choć uznaję zasadność podawania wyłącznie roku wydania pozycji, do której odsyłamy czytelnika w celu sygnalizacji jej istnienia, to w przypadkach, gdy prowadzony wywód jest parafrazą słów autora, na którego się powołujemy, zasadne jest wskazanie również zakresu stron. Przykłady takich sytuacji to odwołania na stronach: 51 (Szempruch, 2001), 56 (Zawadzka, 2004) oraz 88 (Zembylas, 2003; Benesch, 2017; Werbińska, 2016, 2017), takich miejsc jest znacznie więcej;
- Należy zwrócić uwagę na powielanie treści w pracy. Przykładem jest występowanie informacji dotyczących teorii Eriksona zarówno w podrozdziale 1.3.1 „Etapy rozwoju tożsamości człowieka według Erika Eriksona”, jak i w 2.1.2 „Koncepcja cyklu życia autorstwa E. Eriksona”, co prowadzi do zbędnej redundancji. Podobnie, problematyka emocji wprowadzona w podrozdziale 2.4. „Obciążenia emocjonalne w zawodzie nauczycielskim i ich skutki” pojawia się również w rozdziale 3. „Emocje”, gdzie następuje szczegółowa analiza tej kategorii. Aby uniknąć niepotrzebnych powtórzeń i zapewnić jeszcze większą klarowność wyводу, definicja i analiza pojęcia emocji powinny być spójnie umiejscowione w jednym rozdziale;
- Spójność rozprawy mogłaby także zostać poprawiona poprzez rezygnację z nadmiernego wyodrębniania niewielkich treści. Na przykład, w punkcie 1.2 „Pojęcie tożsamości w ujęciu socjologicznym” (s. 15) podrozdział 1.2.2 „Tożsamość grupowa” (s. 19) liczy zaledwie dziewięć wersów, a 1.2.4 „Tożsamość społeczna” niewiele więcej. Podobna sytuacja występuje w podrozdziale 4.3.3 „Metoda biograficzna w ujęciu krytycznym” (s. 107) w rozdziale 4.3 „Metodologia badania jakościowego” (s. 103). Konsolidacja tych fragmentów mogłaby poprawić płynność tekstu i jego czytelność. W tym kontekście warto również rozważyć przeniesienie narzędzi badawczych, takich jak scenariusz wywiadu (s. 120–122), oraz materiałów przedstawiających uzyskane wyniki, takich jak Tabela 6 „Zestawienie elementów

tworzących tożsamość nauczyciela” (s. 127), Tabela 7 „Sumaryczne zestawienie źródeł emocji pozytywnych i negatywnych nauczycieli języków obcych” (s. 137–141) oraz Tabela 8 „Sumaryczne zestawienie emocji glottodydaktyków” (s. 172–177), do Aneksu;

- Z perspektywy redakcyjnej należy odnotować, że w tekście występują drobne usterki językowe i edytorskie, które powinny zostać poprawione przed ewentualnym opublikowaniem rozprawy. Należą do nich m.in. zbędne wcięcia w pierwszych wersach akapitów rozpoczynających daną część (np. s. 27, 54, 81, 98); błędne zapisy nazwisk dwuczłonowych (np. Gabrys-Barker), połączeń typu „społeczno-kulturowe” (s. 53, 55) czy „przyczynowo-skutkowy” (s. 102); brak wcięć akapitowych (np. s. 43, 74), brak konsekwencji w zapisie pełnego imienia lub jego pierwszej litery, np. „Erik Erikson” w nagłówku na s. 25 i „E. Erikson” w nagłówku na s. 46); niekonsekwentne stosowanie skrótu „ang.” (np. s. 41 – „ang. critical incidents”, s. 47. „personal identity”).)

Powyższe zastrzeżenia nie umniejszają wartości pracy jako dysertacji doktorskiej, zwłaszcza biorąc pod uwagę jej liczne zalety, które zostały wymienione powyżej. Autorka wykazała się gruntowną znajomością tematu, a rozprawa prezentuje wysoki poziom merytoryczny i metodologiczny.

Konkludując, dysertację oceniam pozytywnie. Uważam ją za wartościową, odpowiednio podbudowaną teoretycznie i opartą na przydatnych społecznie oraz starannie przeprowadzonych badaniach. Praca stanowi oryginalne rozwiązanie ważnego problemu naukowego i świadczy o bogatej wiedzy Autorki z zakresu omawianej problematyki oraz jej solidnym warsztacie naukowym. Jestem w pełni przekonana, że oceniana monografia spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim i z pełnym przekonaniem rekomenduję Radzie Naukowej Dyscypliny Językoznawstwo Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie o dopuszczenie mgr Ewy Papierz-Łapsy do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Małgorzata Jaworska, prof. UHM